

Μακεδονικά

Τόμ. 16, Αρ. 1 (1976)

Ένα στιχούργημα για το Αρβανιτοχώρι (Αρμπανάσι) του Μεγάλου Τιρνόβου της Βουλγαρίας

Στέφανος Ι. Παπαδόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.631](https://doi.org/10.12681/makedonika.631)

Copyright © 2014, Στέφανος Ι. Παπαδόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπαδόπουλος Σ. Ι. (1976). Ένα στιχούργημα για το Αρβανιτοχώρι (Αρμπανάσι) του Μεγάλου Τιρνόβου της Βουλγαρίας. *Μακεδονικά*, 16(1), 13–22. <https://doi.org/10.12681/makedonika.631>

ΕΝΑ ΣΤΙΧΟΥΡΓΗΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΑΡΒΑΝΙΤΟΧΩΡΙ (ΑΡΜΠΑΝΑΣΙ) ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΤΙΡΝΟΒΟΥ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

Στή Βουλγαρική Έθνική Βιβλιοθήκη «Κύριλλος και Μεθόδιος» (Narodna Biblioteka «Kiril i Metodij») στην Σόφια, ανάμεσα στα έλληνικά και άλλα ξενόγλωσσα χειρόγραφα της, υπάρχει και ένας ελληνικός κώδικας των μέσων του 19ου αιώνα (Gr. 147), προερχόμενος από τη γνωστή κομόπολη Άρβανιτοχώρι ή Άρμπανάσι (Arbanasi) του Μεγάλου Τιρνόβου της Βουλγαρίας. Ο κώδικας αυτός στον τυπωμένο κατάλογο των παραπάνω χειρογράφων¹ αναφέρεται με τον τίτλο: «Arbanaški Sbornik na Dimitar Georgiev Popsimeonov (Collectio mixtorum thematum Dimitrii Popsymeonov de Arbanassi) 1858-1869 g.».

Με βάση το περιεχόμενό του² ο κώδικας που μνημονεύσαμε μπορεί να χαρακτηριστεί ως συλλογή ποικίλου μορφωτικού περιεχομένου³ χωρίς ιδιαίτερο επιστημονικό ενδιαφέρον, ανάμεσα όμως στα 411 συνολικά φύλλα του υπάρχουν και μερικά στα όποια μπορεί να βρῆ κανείς ενδιαφέροντα στοιχεία⁴ για τη νεώτερη ιστορία του Άρβανιτοχωρίου, της «περίεργης», θά τη χαρακτηρίζαμε, αυτής κομόπολης που, αν και βρίσκεται στην καρδιά της Βουλγαρίας, είχε κατορθώσει να διατηρήσει έντονο τον ελληνικό χαρακτήρα της από την ίδρυσή της (άρχες πιθανόν του 16ου αιώνα) ως τα πρώτα σχεδόν χρόνια του αιώνα μας⁵.

1. Πρόκειται για τον μεθοδικό και έμπεριστατωμένο κατάλογο των χειρογράφων αυτών που έχει συντάξει ο πρώην διευθυντής του τμήματος Χειρογράφων και Άρχετύπων της Έθνικής Βιβλιοθήκης της Σόφιας κ. Manjo Stojanov βλ. M a n j o S t o j a n o v, Opus na grăckite i drugi čuždoezični răkopiis v Narodna Biblioteka «Kiril i Metodij» v Sofija (Κατάλογος των ελληνικών και άλλων ξενολόγων χειρογράφων της Έθνικής Βιβλιοθήκης «Κύριλλος και Μεθόδιος» της Σόφιας), Sofija 1973, έκδ. Nauka i Izkustvo, σελ. 207+24 εικόνες· πρβλ. και σχετική βιβλιοκρισία του Χ. Κ. Παπαστάθη, στα «Βυζαντινά» 6 (1974) 422-427.

2. Λεπτομερή περιγραφή του περιεχομένου του χειρογράφου βλ. στο S t o j a n o v, Opus na grăckite răkopiis, σ. 154-166.

3. Βλ. Παπαστάθη, δ.π., σ. 425.

4. Βλ. S t o j a n o v, Opus na grăckite răkopiis, σ. 162-165, όπου δημοσιεύονται και οι διάφορες «ένθυμσεις» που είναι καταχωρισμένες στον κώδικα. Άρκετες από αυτές αναφέρονται στον κτήτορα του χειρογράφου και την οικογένειά του, αλλά και πολλές έχουν σχέση με τις εκκλησίες της κομόπολης ή με διάφορα τοπικά γεγονότα.

5. Η κυριότερη σχετική με το Άρμπανάσι βιβλιογραφία, που έχουμε υπ' όψη μας,

Κτήτορας και γραφέας του χειρογράφου¹, για το οποίο κάνουμε λόγο, ήταν, όπως μας πληροφορούν διάφορες έγγραφες και «ένθυμσεις» του κώ-

είναι ή έξης: 1) J o r d a n P o r g e o r g i e v, Selo Arbanasi. Istoriko-arheologičeski beležki (Χωριό 'Αρμπανάσι. 'Ιστορικο-άρχαιολογικές σημειώσεις), «Periodičesko Spisanie na Bălgarskoto Kněžovno Družestvo v Sofija», 15, kniga 64 (1903) 86-123. Στη μελέτη αυτή ο συγγραφέας της αναφέρεται πρώτα (σ. 93-102) στην ιστορία του 'Αρβανιτοχωριού από την ίδρυσή του ως την εποχή που δημοσιεύεται το άρθρο, και κατόπιν (σ. 102-123) περιγράφει τα διάφορα μνημεία της κομόπολης (έκκλησίες, μοναστήρια κ.λ.), καθώς επίσης και τα εκκλησιαστικά βιβλία και άλλα αντικείμενα που βρίσκονται σ' αυτά. 2) D i m i t ä r I v. P a r a z o v, Selo Arbanasi. Lični spomeni i säbrani danni (Χωριό 'Αρμπανάσι. Προσωπικές αναμνήσεις και συλλογή στοιχείων), «Sbornik na Bălgarskata Akademija na Naukite», klon Ist. - filol. i filos.-obštstven, 17, kniga 31 (1937) 1-94. Πρόκειται για ενδιαφέρουσα μελέτη που στηρίζεται, κατά ένα μέρος της, και στις προσωπικές αναμνήσεις του συγγραφέα. 'Ο Παρζον αναφέρεται πρώτα στην ίδρυση και λειτουργία του έλληνικού σχολείου (1740 κ.έ.), στο οποίο δίδαξε και ο ίδιος, στο εκπαιδευτικό σύστημά του, στις εκδρομές, θεατρικές παραστάσεις κ.λ. Κατόπιν περιγράφει τα άρχοντικά σπίτια της κομόπολης, μιλάει για τον έποικισμό και το παλιό της όνομα (Zagorie), και στη συνέχεια εξετάζει την οικονομική ανάπτυξή της, τα διάφορα μνημεία της (περιγραφή εκκλησιών και μόνων, επιγραφές, εκκλησιαστικά βιβλία, «ένθυμσεις» κ.λ.), τα επαγγέλματα των κατοίκων, εμπόριο, προνόμια και άλλα. 3) I v a n S n e g a r o v, Iz arbanaskite starorečatni knigi v Sofijskata Narodna Biblioteka ('Από τα άρχαιότυπα βιβλία του 'Αρμπανάσι στην 'Εθνική Βιβλιοθήκη της Σόφιας), «Spisanie na Bălgarskata Akademija na Naukite», Ist. - filol. i filos.-obštstven, 28, kniga 64 (1937) 141-176. Περιγραφή εκκλησιαστικών κυρίως βιβλίων μαζί με τις σημειώσεις, «ένθυμσεις» κ.λ. που περιλαμβάνονται σ' αυτά. 4) D i m i t ä r K o s t o v, Arbanasi. Naučnopopuljaren očerak ('Αρμπανάσι. 'Επιστημονική-έκλαϊκτική σκιαγραφή), Sofija 1959, έκδ. Nauka i Izkustvo, σελ. 128+74 εικόνες. 'Ο συγγραφέας, που κατάγεται και ο ίδιος από το 'Αρμπανάσι, μας δίνει μια ενδιαφέρουσα μονογραφία στηριζόμενος και σε όλη την προηγούμενη βιβλιογραφία. Το έργο του, που συνοδεύεται και από πολλές εικόνες, αναφέρεται τόσο στην ιστορία της κομόπολης όσο και στα μνημεία της (άρχοντικά σπίτια, εκκλησίες, μονές, αρχιτεκτονική των κ.λ.). Πρβλ. και παρουσίαση του βιβλίου και κρίσεις για τις άποψεις του συγγραφέα του από τον Ι. Θ. Λ α μ ψ ι δ η στο «Δελτίον Σλαβικής Βιβλιογραφίας» έκδ. Ι.Μ.Χ.Α., Θεσσαλονίκη 1964, τεύχος Ι, σ. 18-26, και στην «Βαλκανική Βιβλιογραφία», τ. Α', έκδ. Ι.Μ.Χ.Α., Θεσσαλονίκη 1973, σ. 280-281. 5) D i m. K o s t o v - D. K u c a r o v, Kratka istorija i vodač za starinite na s. Arbanasi (Σύντομη ιστορία και οδηγός για τις αρχαιότητες του χωριού 'Αρμπανάσι), Gorna Orjanovica 1946, σελ. 24. 6) Z v e z d e l i n C o n e v, Istoriija na grad Gorna-Orjanovica i okolnostta mu: Ljaskovec i Arbanasi ('Ιστορία της πόλης 'Ανω 'Οριαχόβιτσα και των περιχώρων της: Λιάσκοβets και 'Αρμπανάσι), Veliko Tărnovo 1932, σελ. 170. Μερικές, τέλος, πληροφορίες για τις εμπορικές σχέσεις του 'Αρβανιτοχωριού με διάφορες πόλεις των 'Ηγεμονιών κατά τα έτη 1791 και 1793 μπορεί να βρη κανείς και στα έλληνικά έγγραφα των άρχιεπων του Βρασών βλ. σχετικά D u m i t r u L i m o n a - E l e n a L i m o n a, Catalogul documentelor grecești din Arhivele Statului de la Orașul Stalin, București 1958, τ. Ι, σ. 185-186, 320, 326, 328-330, 334, 335-337, 347-348 και τ. ΙΙ, σ. 53.

1. Φαίνεται πώς στο 'Αρμπανάσι ύπήρχε κάποια παλαιότερη παράδοση κωδικογράφων. 'Ηδη διαπιστώνουμε την ύπαρξη δύο από αυτούς. Συγκεκριμένα, στον κώδικα 965 της Μονής 'Ιβήρον του 'Αγίου 'Ορους, στη σ. 795 αναγράφεται ή ένδειξη: «'Ετελίωθει και έ-

δικα, ὁ Δημήτριος ἢ Δημητράκης Γεωργιάδης ἢ Γεωργίου παπᾶ Συμεωνίδης, ὁ *πολυγράφος ὁ μουσικός* (ἔτσι ἀποκαλεῖ τὸν ἑαυτό του ὁ ἴδιος), γεννημένος στὸ Ἄρβανιτοχώρι τῆ Μεγάλῃ Δευτέρα 28 Μαρτίου 1827¹. Τὸ ἴδιο ἀσφαλῶς

γράφει τὸ παρὸν στιχηράριον διὰ χειρὸς ἑμοῦ τοῦ ταπεινοῦ Ἰωάννου Ἀλβανιτοχωρίτου *πλησίον τοῦ μέγα Τουρνάβου*, 1761, Φεβρουαρίου 21». Ἐπίσης, στὸν κώδικα 142 τῆς Μοῦνης Ξηροποτάμου διαβάζουμε τὰ ἐξῆς: «Ἀρτίκουλα νομικά, τὰ λεγόμενα Στατούτα τῶν ἐν τῇ Τρανσυλβανίᾳ ἦτοι Ἐρδελία κατακτισμένων Σαξόνων κοινῶς Σασῶν ὀνομαζομένων, μεταγλωττισμένα ἀπὸ τὰ Λατινικά εἰς τὴν ἡμετέραν ἀπλὴν τῶν Ῥωμαίων Διάλεκτον παρ' ἑμοῦ τοῦ ἐλαχίστου Ἰωάννου Ἀδάμη τοῦ ἐξ Ἀλβανιτοχωρίου Τουρνόβου τῆς Βουλγαρίας, τὰ ὁποῖα καταγράφονται ἀραδικῶς καὶ ἀπαρραλλάκτως μὲ ὅλα τους τὰ περιεχόμενα τίτουλα καὶ κεφάλαια καὶ παράγραφα, συνθεμένα μὲ φράσιν πολλὰ εὐκόλην καὶ συντομικὴν πρὸς χάριν καὶ εὐνοίαν τῶν φιλομαθεστώτων τιμίων πραγματεῶν Ῥωμαίων τῆς Κομπανίας τοῦ Σιμπινίου. Ἐν ἔτει Κυρίου 1762 κατὰ μῆνα Ἰούνιον» βλ. σχετικὰ Σ π υ ρ. Λ ἄ μ π ρ ο υ, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς Βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἑλληνικῶν κωδίκων, τ. Α', Cambridge 1895, σ. 208, τ. Β', Cambridge 1900, σ. 242 (φωτοτυπικὴ ἐπανεκδόσις Argonaut Inc. Publishers, Chicago 1969).

1. Ὁ Δημητράκης Γεωργιάδης παπᾶ Συμεωνίδης ἀνῆκε σὲ μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ ἀξιόλογες οἰκογένειες τζορμπατζήδων τοῦ Ἄρβανιτοχωρίου. Ὁ παπoὺς του παπᾶ Συμεὼν διετέλεσε ἐφημέριος στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καὶ ταυτόχρονα δάσκαλος στὸ ἐκκλησιαστικὸ σχολεῖο τῆς ἴδιας ἐνορίας, ἀλλὰ μετὰ τὸ θάνατο τῆς γυναίκας του ἐγκατέλειψε τὰ ἐγκόσμια καὶ ἀποσύρθηκε στὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ὁ γιὸς τοῦ παπᾶ Συμεὼν καὶ πατέρας τοῦ Δημητράκη Γεώργιος (1782-22 Ἀπριλίου 1881) μωθῆτευσε πρῶτα κοντὰ στὸν πατέρα του καὶ κατόπιν συνέχισε τίς σπουδές του στὸ ὀνομαστὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο τοῦ Σνίσιον, ὅπου εἶχε δασκάλους τὸν Χρηστάκη Ραβλινὸ καὶ τὸν Ἐμμανουὴλ Vaskidonί, δὲν μπόρεσε ὁμοῦ νὰ τελειοποιηθῇ στὴν Ἀθήνα ἢ στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπως συνηθίζοταν τότε καὶ ὅπως ὁ ἴδιος ἐπιθυμοῦσε. Ἐτσι ἐγκαταστάθηκε στὸ Ἄρμπανάσι, ὅπου παντρεύθηκε τὸ 1811 (ἡ γυναίκα του, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀπέκτησε συνολικὰ 8 ἀγόρια καὶ 4 κορίτσια, πέθανε στὶς 15 Φεβρουαρίου 1868) καὶ ἀσχολήθηκε μὲ τὸ ἐμπόριο. Ὁ Γεώργιος πλοῦτισε γρήγορα καὶ ἀναδείχθηκε σὲ ἡγετικὴ φυσιογνωμία τόσο τῆς κομόπολης ὅσο καὶ, γενικά, τῆς περιοχῆς τοῦ Μεγάλου Τιρνόβου. Τὸ 1821 διορίστηκε «καζᾶ-βεκίλγς» (πληρεξούσιος ἐπίτροπος τῶν χριστιανῶν στὸ περιφερειακὸ συμβούλιο τοῦ καζᾶ) καὶ λίγο ἀργότερα ταμίας τοῦ καζᾶ Τιρνόβου. Παρέμεινε στὰ δημόσια ἀξιώματα 48 ὀλόκληρα χρόνια, ὡς τὸ 1869, ὅποτε καὶ συνταξιοδοτήθηκε ἀπὸ τὸ τουρκικὸ κράτος. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Βουλγαρίας ἡ σύνταξίς του ἀναγνωρίστηκε καὶ ἀπὸ τὴν βουλγαρικὴ κυβέρνησιν. Ἦταν μετριοπαθὴς καὶ ἐντιμὸς ἄνθρωπος, καὶ ἀσκούσε μεγάλη ἐπιρροή τόσο στὶς τουρκικὰς ἀρχὰς (τιμῆθηκε καὶ μὲ τουρκικὸ παράσημο) ὅσο καὶ στοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς. Ἄν καὶ Βούλγαρος, πιθανόν, στὴν καταγωγή, ὁ ἴδιος ἦταν «ἑλληνόφρων» (γρακομάνος) καὶ ἔγραφε καὶ υπέγραφε ἑλληνικὰ ὡς «Γεώργιος παπᾶ Συμεωνίδης Ἀναγνώστης» (ἐπεῖθ' ἰστὸ νιάτα του εἶχε καρῆ «ἀναγνώστης»). Στὴ διαμάχη Βουλγάρων-Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ποῦ ὀδήγησε στὸ Σχίσμα, ὁ Γεώργιος Ἀναγνώστης πῆρε τὸ μέρος τῶν «πατριαρχικῶν». Μετὰ τὴν συνταξιοδότησιν καὶ ὡς τὸ θάνατό του ἀσχολήθηκε μὲ τὴ μελέτη. Ὁ γιὸς τοῦ Γεωργίου Δημητράκης, ποῦ πέθανε στὰ 1907, ἀκολοῦθησε τὰ χνάρια τοῦ πατέρα του σὲ ὅ,τι ἀφοροῦσε τὴν ἑλληνικὴ μόρφωσιν καὶ τὴν «ἑλληνοφροσύνην» του, δὲν μπόρεσε ὁμοῦ νὰ ἀναδειχθῇ τὸ ἴδιο κοινωνικά. Ἐμεῖν ἀνυπαντρος, ἀφιερωμένος στὰ βιβλία του καὶ, στὸ τέλος τῆς ζωῆς του, φτωχός. Ἡ ἀξιόλογη ἑλληνικὴ βιβλιοθήκη τῆς οἰκογενείας μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Δημητράκη διασκορπίστηκε, πολλὰ βιβλία καὶ χειρόγραφα κἀκαν καὶ ὅσα

πρόσωπο είναι και ὁ συντάκτης τοῦ κειμένου πού βρίσκεται στίς σ. 391-392 τοῦ κώδικα και τὸ ὁποῖο θά μᾶς ἀπασχολήσῃ ἀμέσως παρακάτω.

Πρόκειται συγκεκριμένα γιά ἓνα στιχοῦρημα, ἀφιερωμένο στοῦ Ἄρβανιτοχώρι, τὸ ὁποῖο χωρίζεται σὲ δύο μέρη. Τὸ πρῶτο, πού ἀντί γιά τίτλο ἔχει τὴ φράση *Ἡ Πατρίς εἶν' τὸ ἐν τῷ μεγάλῳ Τορνόβῳ Ἄρβανητοχώριον*¹, εἶναι ἓνας ὕμνος στίς ὁμορφίες και χάρες τῆς κωμόπολης. Τὸ κείμενο, πού ἀποτελεῖται ἀπὸ 15σύλλαβους ἰαμβικούς ὁμοιοκατάληκτους στίχους, ἔχει στοῦ χρονογράφο τὴ μορφή 44 στίχων, δύο ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι 16σύλλαβοι. Ἐπειδὴ ὁμως στὴν πραγματικότητα οἱ δύο αὐτοὶ στίχοι ἀποτελοῦν 8σύλλαβα δίστιχα μὲ ὁμοιοκαταληξία, ἐμεῖς δημοσιεύουμε τὸ κείμενο σὲ 46 στίχους. Ἡ παρεμβολὴ ἐξ ἄλλου βραχυσύλλαβων στίχων σὲ πολυσύλλαβους (15σύλλαβους, 13σύλλαβους)² συνηθιζόταν ἀπὸ τοὺς Φαναριώτες στιχοῦρηγους, τοὺς ὁποίους ἀκολουθεῖ, ὅπως φαίνεται, και ὁ συντάκτης τοῦ στιχοῦρηματος γιά τὸ Ἄρβανιτοχώρι.

Τὸ δεύτερο μέρος τοῦ στιχοῦρηματος, πού ἐπιγράφεται: *Μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ* (δηλαδὴ τοῦ Ἄρβανιτοχωρίου)³, εἶναι ἓνας θρήνος ἀπὸ 14 ἰαμβικούς στίχους, ἐπτά 16σύλλαβους και ἐπτά 14σύλλαβους ἐναλλασσόμενους. Καὶ ἐδῶ ὁμως πρόκειται γιά ὁμοιοκατάληκτα βραχυσύλλαβα δίστιχα (8σύλλαβα ἢ 7σύλλαβα ἀντίστοιχα) και μ' αὐτὴ τὴ μορφή δημοσιεύουμε ἐμεῖς τὸ κείμενο.

Τὸ στιχοῦρημα παρουσιάζει μερικὲς ἀδυναμίες ἀπὸ μετρικὴ ἄποψη. Στὸ α' μέρος του π.χ. ὁ στίχος 33 εἶναι 17σύλλαβος και στοὺς στίχους 37-38 λείπει ἡ ὁμοιοκαταληξία, ἐνῶ στοῦ β' μέρος τὸ πρῶτο δίστιχο χωλαίνει τόσο στοῦ μέτρο (δὲν ἔχει οὐσιαστικὰ μέτρο) ὅσο και στὴν ὁμοιοκαταληξία. Ἄδου-

εἶξαν σωθῆ μεταφέρθηκαν στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Σόφιας, γιά νὰ καταστραφοῦν και ἐκεῖ ὅλα σχεδὸν στοῦ βομβαρδισμοῦ τῆς πόλης κατὰ τὸν Β' παγκόσμιο πόλεμο (περισσότερα βιογραφικὰ γιά τὴν οἰκογένεια αὐτῆ βλ. στοῦ Kostov, Arbanasi, σ. 32-34, ὅπου και ἡ προηγούμενη βιβλιογραφία. Βλ. ἐπίσης και Stojanov, Opis na grăckite răkorpis, σ. 155, 156, 160, 162, 163, 164, ὅπου δημοσιεύονται και διάφορες οἰκογενειακὲς «ἐνθυμήσεις» τοῦ κώδικα τοῦ Δημητράκη παπᾶ Συμεωνίδη).

1. Τὸ πρῶτο μέρος τοῦ στιχοῦρηματος ἔχει ἤδη δημοσιευθῆ ἀπὸ τὸν Stojanov, Opis na grăckite răkorpis, σ. 157-158, τὸ δημοσιεύουμε ὁμως και πάλιν ἐδῶ και γιά νὰ ἔχῃ ὁ ἀναγνώστης ὀλόκληρο τὸ κείμενο, ἀλλὰ και γιὰ τὴν πρώτη δημοσίευσή του ἔχουν παρεισφύσει τυπογραφικὰ λάθη.

2. Πρβλ. Μιχαήλ Περόκιρη, Ἐρμηῆλος ἢ Δημοκριθηράκλειτος, τόμος πρῶτος, 1817, σ. 53 κ.έ., 365-366.

3. Στὰ 1798 τὸ Ἄρμπανόσι λεηλατήθηκε φοβερά ἀπὸ τοὺς Κιρτζαλῆδες ληστές. Σ' αὐτὴ τὴν καταστροφὴ ἴσως νὰ ἀναφέρεται τὸ β' μέρος τοῦ στιχοῦρηματος, ὑπάρχει ὁμως και τὸ ἐνδεχόμενο νὰ μὴν πρόκειται γιά πραγματικὴ καταστροφὴ, ἀλλὰ ὁ στιχοῦρηγός νὰ ὑπονοῇ τὴ μεταβολὴ τοῦ ἔθνολογικοῦ χαρακτῆρα τῆς κωμόπολης, πού εἶχε σχεδὸν συντελεστῆ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰώνα.

ναμία παρουσιάζεται ἐπίσης καὶ στὴν ὁμοιοκαταληξία τῶν στίχων 9-10, 15-16, 19-20 καὶ 25-26 τοῦ β' μέρους τοῦ στιχοῦργήματος. Ὑπάρχουν, τέλος, καὶ ἄλλα μειονεκτήματα, ὅπως π.χ. ἀπαράδεκτες συνιζήσεις, ἀποκοπές, κράσεις, παραγεμίσματα στίχων κ.λ., ποὺ δὲν τὰ ἀναφέρουμε, γιὰτι εὐκολα μπορεῖ νὰ τὰ διαπιστώσῃ ὁ ἀναγνώστης διαβάζοντας τὸ ποίημα.

Ἐκτός ἀπὸ τίς μετρικὲς ἀδυναμίες τοῦ στιχοῦργήματος, ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω, καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ κειμένου παρουσιάζει ἐπίσης μερικὰ μειονεκτήματα. Πρόκειται γιά μιὰ λογία ἑλληνικὴ γλῶσσα, αὐτὴν ποὺ μάθαιναν κυρίως οἱ «γραικομάνοι» Βούλγαροι στὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα τοῦ 19ου αἰώνα, ἐμπλουτισμένη ὅμως καὶ μὲ ἀρκετὲς λέξεις τῆς «δημόδους», γιὰτι ὁ ποιητής, «γραικομάνος» πιθανὸν καὶ ὁ ἴδιος, ζοῦσε σὲ ἑλληνόφωνο περιβάλλον. Ἐκτός ἀπὸ τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη ποῦ, ἂν καὶ δὲν εἶναι πολλὰ, μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι σοβαρὰ (π.χ. Α' στ. 9 *συμφέρων*, στ. 39 *κάτοιχη*), μολονότι οἱ φράσεις τοῦ κειμένου εἶναι ἀπλές, παρατηροῦνται ὥστόσο καὶ λίγες ἀσυνταξίες (π.χ. στ. 9 *σ' αὐτὴν τὴν κατοικοῦσι*, στ. 15 *σοι καὶ ἔπιον*, στ. 32 *ποὺ ὄλο ἐγλεντζέδες*). Ἀκόμη, ὁ στιχοῦργὸς παραθέτει χωρὶς νόημα συνώνυμα (στ. 6 *ὄντως τῆ ἀληθεία*, καὶ στ. 21, 23 *λουλούδια, ἄνθη*), ἐνῶ ὁ λογιωτατισμὸς του τὸν κἀνὴ νὰ πλάθῃ καὶ νέες λέξεις (π.χ. στ. 28 *καταλαμβαίνονν*).

Ἐπισημάναμε ἤδη, περισσότερο ἴσως ἀπὸ ὅσο ἔπρεπε, τίς ἀδυναμίες τοῦ ποιήματος, αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει καὶ ὅτι τὸ κείμενο δὲν ἔχει καμιὰ ἀπολύτως ἀξία. Ἀντίθετα, κρινόμενο μὲ τὰ μέτρα τῆς ἐποχῆς του (β' μισὸ τοῦ 19ου αἰώνα) μπορεῖ γενικὰ νὰ χαρακτηριστῆ σὰν ἓνα ἱκανοποιητικὸ ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις στιχοῦργημα. Ἰδιαίτερο ὀπωσδήποτε ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἀπὸ καθαρὰ ἱστορικὴ ἄποψη, γιὰτι ἀποδίδει παραστατικὰ τὰ συναισθήματα τοῦ στιχοῦργοῦ καὶ τῶν ὁμοίων του, ἐκείνων ποὺ ἀναπολοῦσαν μὲ νοσταλγία τὸ παρελθόν, ἐνῶ ἔβλεπαν μὲ πίκρα τὸ παρόν, τὴν ὀριστικὴ δηλαδὴ ἀπώλεια μιᾶς ἀπομονωμένης νησίδας τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Δημοσιεύουμε παρακάτω τὸ κείμενο τοῦ στιχοῦργήματος ἀποκαθιστώντας σιωπηρὰ τὴν ὀρθογραφία καὶ τὴ στίξη του:¹

[Α']

σ. 391 Ἡ Πατριὸς εἶν' τὸ ἐν τῷ μεγάλῳ Τορνόβῳ Ἀρβανιτοχώριον,

Νὰ σιωπήσω δὲν μπορῶ, πρέπει νὰ ὀμιλήσω,

Ἀρβαντοχώρ' περίφημον λέγω νὰ τραγωδήσω.

Χώρα μεγάλ' περίφημος μέσα στὴν Βουλγαρία,

σὲ ἓνα μπαγίρι ὑψηλόν, Ρωμαίων κατοικία.

1 ἢμπορῶ ||

1. Εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τῆ θέσης αὐτῆ τὸν συνάδελφο κ. Φ. Κ. Μπουμπουλιδῆ γιά μερικὲς πολὺ χρήσιμες ὑποδείξεις του.

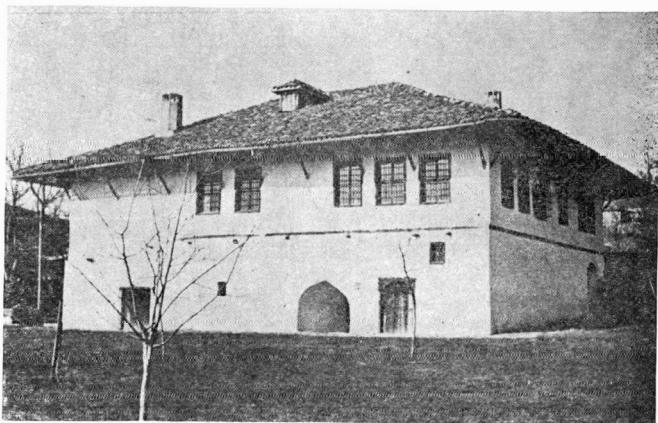
- 5 Ὡσάν καθρέπτῃς φαίνεται σ' ὄλην τὴν ἐπαρχία,
πραγματευτῶν κατοικήσεις ὄντως τῇ ἀληθείᾳ.
Ἄν πῶ πὼς εἶναι θέατρον, τῆς Ροῦμέλης ἢ μέση
καὶ δὲν τὸ λέγω μοναχός, καὶ ἄλλοι πολλοὶ τὸ λέσι.
Συμφέρον τῶν πραγματευτῶν σ' αὐτὴν τὴν κατοικοῦσι,
- 10 κάθε δουλειὰ πραγμάτεια τοὺς εὐκόλα θεωροῦσι.
Τὰ πανηγύρια εἰν' κοντά, Πόλις καὶ Γερμανία,
Ρωσία καὶ ἡ Μπουδανιά, λέγω καὶ ἡ +πατρία.+
Ἄερα ἔχει καθαρὸν, τὰ σπλάγγχνα τὰ δροσιζει
καὶ τὸ νερὸν τοῦ λάκκου του καρδιές τ' ἐγλενδίζει.
- 15 Ὅσοι καὶ ἔπιον αὐτό, ὅλοι τὸ ἐπαινοῦσι
καὶ ὅσοι πιά τὸ πίνουσι τόσον τὸ ἐπιθυμοῦσι.
Ὁ δρόμος του ἀλήθεια εἰν' μακρινὸς κομμάτι
καὶ δύσκολος ὁ πλιότερος, γιὰτ' εἶναι μονοπάτι.
Εἰν' τὸ χωριὸ σ' ἀκώρειαν, τὰ μάτια σεργιανίζου
καὶ φυσικὲς μεταβολὲς πολὺ ἐγλενδεοδίζου.
- 20 Λουλούδια, ἄνθη, καὶ καρποὶ ἔχουσι εὐμορφία,
παντοτινὴν τερπνότητα αὐτοῦ στὴν εὐωδία.
Λουλούδια, ἄνθη μύρια, ἄγρια καὶ βονίσια,
ὄντως αὐτὰ ἡμέρωσαν, ἔχουσι τιμὴν περίσσια.
- 25 Τὲς αἰσθησεὶς εὐφραίνουσι ὁμοῦ καὶ τὴν καρδιά
τὸ λὲς καὶ σὺ πὸν θὰ θεωρεῖς νὰ εἰν' θαῦμα καὶ ἀπορία.
Τοῦτο, ὅσοι τὸ βλέπουσι, ποτὲ δὲν τὸ χορταίνου
καὶ ὅσοι δὲν τὸ εἶδασι δὲν τὸ καταλαμβαίνου.
Τὰ ὄμματα κουράζονται, ὅταν τὰ βλέπουσι τόσα,
ὁ νοῦς νὰ τὰ στοχάζεται καὶ νὰ τὰ λέγ' ἢ γλωσσο. ||
- 30 σ. 392 Ἄερα ἔχει εὐκρατον καὶ εὐμορφους μπαχτζέδες
μὲ σπίτια χαριέστατα, πὸν ὄλο ἐγλεντζέδες,
Τὰ σπίτια εἶναι πέτρινα καὶ καστρογυρισμένα,
σὰν μοναστήρια φαίνονται αὐτὰ τὸ κάθε ἕνα.
- 35 Καὶ κάθε σπίτι μὲ λουτρόν,
πλὴν τὸ νερὸν κουβανητόν.
Λούονται, εὐτρεπίζονται
καθ' ὥρα, λέγω, καὶ καιρόν.
Οἱ κάτοικοὶ του εὐγενεῖς, πολλῶ λογιῶν τὰ γένη,

10 πραγματεία τους || 11 πόλις || 12 πατρία: Ἀδορία? || 14 τεγλενδίζει || 17 εἰν'
καὶ μακρινός || 25 καρδιάν || 33 καστρογειογυρισμένα || 35-38 Καὶ κάθε σπίτι μὲ λου-
τρόν, πλὴν τὸ νερὸν κουβανητόν, | λούονται εὐτρεπίζονται, καθ' ὥρα λέγω καὶ καιρόν. ||
39 πολολογιῶν ||

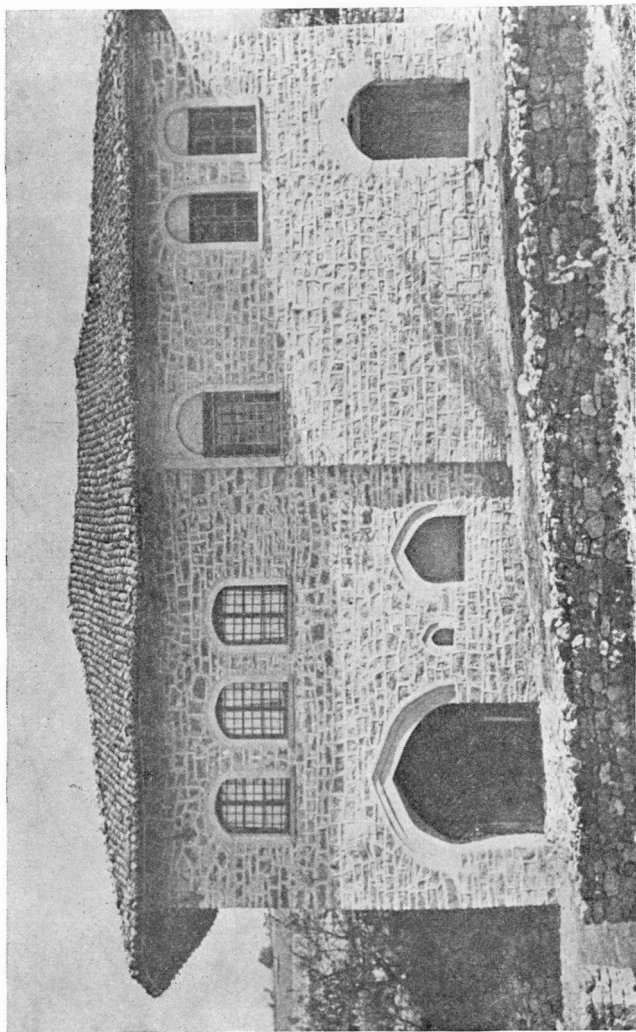
ΑΡΧΟΝΤΙΚΑ ΣΠΙΤΙΑ ΤΟΥ ΑΡΒΑΝΙΤΟΧΩΡΙΟΥ
(ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ D. Kostov, Arbanasi, Sofija 1959)

1. Τὸ σπίτι τοῦ Παπᾶ Χατζῆ Παναγιώτη

2. Τὸ σπίτι τοῦ Χατζῆ Ἡλίας

3. Τὸ σιῆτι τοῦ τσομπαρτζῆ Γεώργη (Ἀναγνώστη.)

- 40 φιλότιμοι, φιλόξενοι καὶ ὄλοι προκομμένοι.
 Ἀλήθεια εἶν' περιβλεπτον τ' Ἀρβαντοχώρ' + τὸ θ' ὄρος +
 κ' ἔχει ἀέρα καθαρὸν, γιὰτ' εἶν' ψηλὰ εἰς ὄρος.
 Πλήν, ὅσοι τ' ἀναβαίνουνσι, κουράζονται, στενάζουν
 καὶ μόν' αὐτοὶ ποὺ κάθονται, τὸ χαίρονται, κοιτάζουν.
- 45 Μόν' μερικὰ ἂν ἔλεγα, καθὼς εἶν' ἡ ἀλήθεια,
 ὅσοι αὐτὰ δὲν εἶδασι, τὰ λέγουν παραμύθια.

41 ταρβαντοχώρ' τὸ θ' ὄρος: μήπως τὸ θῶρος (=κατὰ τὴν θεά)? || 46 μετὰ τὸν στίχο ση-
 μειώνεται (τέλος). ||

[B']

Μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ.

- Σ' ἓνα μπαγίρι ὕψηλὸν
 βρίζομαι τώρα μοναχός,
 εἰς ἓνα ὄρημοχώρι,
 τοὺν λὲν Ἀρβαντοχώρι.
- 5 Βλέπω τὰ χιόνια καὶ βροχὲς
 καὶ τῆς καρδιάς μου ταραχές,
 βλέπω καὶ τὲς φορτοῦνες
 καὶ μ' ἔρχονται σκοτοῦρες.
 Βλέπω τὸν οὐρανὸν θολό.
- 10 Καὶ πῶς ἐγὼ νὰ φυλαχθῶ,
 ποῦ νὰ βρῶ ἡσυχίαν,
 νὰ κάμω κατοικίαν;
 Γυρίζω Ἀνατολικά,
 χοντροὸ χαλάζι μὲ κτυπᾷ.
- 15 Γυρίζω εἰς τὴν Δύση
 καὶ αὐτὴ μὲ φοβερίζει.
 Γυρίζω, λέγω, Ἀρκτικά,
 ποὺ κεῖ ἀστράπτει καὶ βροντᾷ.
 Τρέχω στὴν Μεσημβρία
- 20 καὶ κεῖ νὰι δυσωδία.
 Βλέπω τοὺς λύκους πὸς ὄρμουῶν,
 τοὺς λέοντες πὸς περπατοῦν
 ὄλοι ἀγριομῆνοι
 καὶ καταθυμωμένοι.
- 25 Γυρίζω πρὸς τὸν οὐρανὸ

1 Εἰς ἓνα || 2 ἐνδρίσκομαι || 4 ἀρβαντοχώρι: ἔγραψα Ἀρβαντοχώρι (κατ' ἀναλογία καὶ
 τῶν στίχ. Α₂, 41) || 9 θολὸν || 11 νᾶνω || 15 Δύση || 19 μεσημβρίαν || 25 οὐδὸν ||

μὲ δάκρυα καὶ ξεφρονῶ
 ζητῶ ἐλευθερίαν
 σ' αὐτὴν τὴν δυστυχίαν.

28 μετὰ τὸν στίχο σημειώνεται (τέλος).

Γ λ ω σ σ ά ρ ι ο

² *Αρχικά*, ἐπίρρ. = πρὸς Βορρᾶν.

ἐγλενδίζω καὶ *ἐγλενδεοδίζω* < τουρκ. *eğlenmek* = διασκεδάζω. Βλ. καὶ αὐτοὶ ποὺ *ἐγλενδίζουν*, *ἀνεπιέ μου, μὴ ρωτᾶς*, στ. 1046 τῆς «Ἠθικῆς Στιχουργίας» τοῦ Ἄλ. Κάλφογλου (Φ. Κ. Μ π ο υ μ π ο υ λ ῖ δ ο υ, Φαναριωτικά Κείμενα, Β', Ἀθῆναι 1967, σ. 42) καὶ γιὰ *νά μὲ ἐγλενδοδίζουν*, στ. 100 τῆς ἐμμέτρου «Ἐπιστολῆς Κωνστ. Δρ. Σούτσου» (Φ. Κ. Μ π ο υ μ π ο υ λ ῖ δ ο υ, Φαναριωτικά κείμενα, Α', Ἀθῆναι 1967, σ. 11).

ἐγλεντζές < τουρκ. *eğlence* = διασκέδαση. Βλ. *ἐγλεντζέδες καὶ σεργιάνια καὶ ἄν ἄλλο τι ποθεῖς*, στ. 195 τῆς «Ἠθικῆς Στιχουργίας» τοῦ Ἄλ. Κάλφογλου (Μ π ο υ μ π ο υ λ ῖ δ ο υ, Φαναριωτικά κείμενα, Β', σ. 17). Πρβλ. *Ἔρωτος ἀποτελέσματα [...] πρὸς εὐθυμίαν καὶ ἐγλεντζέν τῶν εὐγενῶν νέων [...] Ἐν Βιέννῃ [...] 1792*.

Μεσημβρία, ἦ = ὁ Νότος.

μπαγίρι < τουρκ. *bayir* = πλαγιά λόφου ἢ βουνοῦ.

μπαχτζές (μπαχτσές), ὁ < τουρκ. *bahçe* = κήπος.

σεργιανίζω = περπατῶ, περιδιαβάζω < ἀπὸ τὸ τουρκ. *seyran* = περίπατος, ἐκδρομή.

R É S U M É

Stephanos J. Papadopoulos, Une pièce en vers concernant Arvanitochori (Arbanassi) de V. Tărnovo en Bulgarie.

L'auteur publie un poème grec du XIXe siècle, qui rapporte au village Arvanitochori ou Arbanassi du district de V. Tărnovo en Bulgarie. La première partie du poème (46 vers) constitue un hymne aux beautés du village, tandis que la seconde (28 vers) adopte un ton de lamentation. En dehors du commentaire philologique qui accompagne le texte publié, l'auteur de cet article se réfère aussi au manuscrit où cette pièce en vers est insérée, ainsi qu'au propriétaire et copiste du manuscrit (il est probable que la même personne soit aussi le versificateur). De plus, l'auteur cite la bibliographie bulgare concernant Arbanassi, qui, bien qu'à l'intérieur de la Bulgarie, avait réussi à maintenir vivant son caractère grec depuis sa fondation (probablement au début du XVIe siècle) jusqu'aux premières années de notre siècle.